

γνωρίζουμε ποιά ήταν ἡ μητέρα τοῦ Νίκου. Πέθανε στὸν τοκετό, καὶ τὸ διπλάρφανο παιδί ἔπεσε στὴν φροντίδα τοῦ Κωστῆ. Σήμερα, τὸ 1927, ὁ Νίκος εἶναι εἴκοσι χρονῶν. Ὁ θεῖος του τὸν ὑπεραγαπᾷ, καὶ τὸν ἔχει καλύτερα κι ἀπὸ γιό του.

Ἡ λογοτεχνικὴ σταδιοδρομία τοῦ Κωστῆ Ρούση εἶναι καταπληκτικὴ, ὅχι μόνον σὲ ποιότητα, ἀλλὰ καὶ σὲ χρονικὴ ταχύτητα οἰκουμενικῆς ἐπιβολῆς. Τὸ 1907 ὁ Ρούσης τοποθετήθηκε σ' ἓνα γυμνάσιο ἀρρένων τῆς Ἀθήνας. Τὸ 1908 — στὰ τριανταένα του χρόνια — ὁ μέχρι τότε ἐντελῶς ἄγνωστος καθηγητάκος ἐκδίδει τὸ πρῶτο του μυθιστόρημα, μὲ τὸν τίτλο «Ἄρειος. Ἡ ἐποποιία τῆς λογικῆς», πού τὸν ἔκανε ἀμέσως ἐνδοξο στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Ἐξωτερικό. Τὸ 1910 ἐκδίδεται ἡ θρυλικὴ πιά «Κυρία Κρέστη». Τὸ 1913 τὸ ἄλλο ἐκεῖνο ἀριστούργημα, «Θηβαῖδα, τὸ Βασίλειο τοῦ Σατανᾶ»· καὶ τὸ 1916 οἱ κλασικοὶ πιά «Παραγνωρισμένοι θεοί», πού ὑπῆρξαν ἀφορμὴ νὰ τοῦ δοθῇ τὸ Νόμπελ, σὲ ἡλικία μόλις σαράντα χρόνων. Ἀντίθετα ἀπ' ὅ,τι συμβαίνει στοὺς ἄλλους βραβευμένους τοῦ Νόμπελ, ὁ Ρούσης ἔγραψε τὰ μεγάλα του ἀριστουργήματα μετὰ τὴ βράβειυσή του. Ἐννοῶ τὴν «Ἀνόητη περιπέτεια» τὸ 1919, τοὺς «Πανσόφους ἡλιθίους» τὸ 1921, τὸ «Χλευασμὸς» τὸ 1924, καὶ τὴ «Θεϊκὴ λύμφη» τὸ 1926. Εἶναι φανερὸ πὼς ἡ ἔνταση τῆς νευρασθένειας δὲν ἐπέδρασε δυσμενῶς στὴ δημιουργικὴ ἱκανότητα τοῦ Δάσκαλου· καὶ πρέπει νὰ περιμένουμε πὼς ἀπὸ τὴν πένα του θὰ βγοῦν καὶ νέα μνημεῖα τοῦ πνεύματος.

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ Κωστῆ Ρούση· καὶ τώρα ἂς ξαναγυρίσουμε στὸ γραφεῖο του, ἐκεῖνο τὸ ἀνοιξιᾶτικο πρωινὸ τοῦ 1927, ὅπου ὁ Δάσκαλος τρέμει σύγκορμος ἀπὸ τὴν ταραχὴ πού τοῦ προκάλεσε ὁ ἐκβιασμὸς τῆς Κατερίνας. Ἡ Κατερίνα... Τὴν προσέλαβε ὁ Κωστής καμαριέρα τὸ 1917 ὅταν, μετὰ τὸ Νόμπελ, ὀργάνωσε κι ἄνοιξε τὸ σπίτι του. Τὰ νεῦρα του, τότε, ἦσαν πιδ καλμαρισμένα· δεχόταν κόσμο, πῆγαινε σὲ προσκλήσεις, κυκλοφοροῦσε, ζοῦσε σὰν φυσιολογικὸς ἄνθρωπος. Τότε, τὸ προσωπικὸ τοῦ σπιτιοῦ του ἦταν πολυάριθμο, μ' ἓναν Ἑγγλέζο μπάτλερ ἐπὶ κεφαλῆς. Μὰ ἡ Κατερίνα ραδιούργησε πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις, κέρδισε τὴν συμπάθεια τοῦ ἀφεντικοῦ της, ἐξετόπισε ὅλους τοὺς προϊσταμένους καὶ συναδέλφους της, κι ἦρθε ἐπὶ κεφαλῆς. Γιὰ νὰ κυριολεκτήσουμε, μᾶλλον μὲ πονηρία σατανικὴ κατάφερε νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν ἀνιούσα πρόοδο τῆς νευρασθένειας τοῦ Ρούση, γιὰ νὰ στεριώσῃ τὴ θέσιν της. Ἀρχῆς τοῦ 1919 ὁ Δάσκαλος ἔκανε τὸ δεῦτερο μεγάλο του ταξίδι στὴν Εὐρώπη (τὸ πρῶτο γίνηκε τὸ 1913. Ὁ πόλεμος τὸν ἀπέκλεισε τέσσερα χρόνια στὴν Ἑλλάδα). Γύρισε τὸ Νοέμβριον τοῦ 1920 σὲ οἰκτρὴ νευρικὴ κατάσταση, μορφινομανὴς καὶ μισάνθρωπος ὥς τὸ κόκαλο, καὶ κλείστηκε ὀριστικὰ στὸ σπίτι τῆς ὁδοῦ Ὁμήρου. Τί συνέβη στὸ ταξίδι αὐτό; Κανεὶς δὲν ξέρει. Ὑπάρχουν ὑπόνοιες πὼς ὁ μεγαλοφυὴς νευρασθενὴς, γιὰ ν' ἀντιδράσῃ στὸ μόνιμο ἄγχος, ρίχτηκε σὲ μιὰ ζωὴ ὀργιαστικοῦ γλεντιοῦ. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἀντίθετο. Ἡ παθολογικὰ ἀφόρητὴ δυσθυμία του δὲν μποροῦσε νὰ βρῇ διέξοδο σὲ γλέντι φυσιολογικό· ἡ κάθε εἶδους κατάχρηση

τοῦ ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ τὴ δημιουργία κάποιας ἑξάρσης. Στὸ τέλος οἱ καταχρήσεις κατερράκωσαν τὰ κλονισμένα νεῦρα του, καὶ τὸ ἄγχος κυριαρχήσε ὀριστικά καὶ στὸ ἔπακρο. Αὐτὴ τὴ στιγμή περίμενε ἡ Κατερίνα γιὰ νὰ κυριαρχήσῃ στὸ ἄγχος τοῦ ἀφεντικοῦ της. Τὸν παρέλαβε μέσ' στὰ θεληματικά χέρια της, κολάκισε τεχνικά τὶς παρακρούσεις του, καλλιέργησε τὶς φοβίες του, τοῦ ὑπέβαλε πὼς μόνον ἐκεῖνη μπορεῖ νὰ τὸν νιώσῃ καὶ νὰ τὸν παρασταθῇ, ἐνέκρινε ἀπόλυτα τὴν πρόθεσή του νὰ ξεκόψῃ ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους, ἔριξε ἄφθονο λάδι ὑπουλότητας στὴ φωτιά τοῦ παραλογισμοῦ, ἔδωξε ὅλο τὸ ὑπηρετικὸ προσωπικόν, ἔκλεισε κατὰμουτρα τὴν πόρτα σ' ὅλους τοὺς ἐπισκέπτες· καὶ μὲ πλέγματα ἀνικανοποίητης κυριαρχίας ἱκανοποιημένα πιά, ἔριξε ματιὰ κρυφοῦ μίσους στὸν ἀφεντικό της κι εἶπε μέσα της : « Ἐπὶ τέλους, μόνοι ! » Ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ λογαριαστοῦμε ».

Θὰ ἦταν δύσκολο ν' ἀναζητήσουμε τὰ πλέγματα ποὺ ὑπαγόρεψαν στὴν Κατερίνα αὐτοὺς τοὺς προσχεδιασμένους ἐλιγμούς· ἡ ψυχὴ μιᾶς πενηντᾶχρονης παρθένας εἶναι ἄβυσσος. Ἡ ἐρμηνεῖα ἐνὸς ὑποσυνείδητου κι ἀνικανοποίητου ἐρωτισμοῦ πρὸς τὸν Κωστὴ Ρούση δὲν θὰ ἦταν καὶ τόσο ἄστοχη. Ὅπωςδὴποτε τὸ γεγονὸς εἶναι πὼς ὁ ἄρρωστος λογοτέχνης περιέβαλε τὴν οἰκονόμα του μὲ νοσηρὸ φетиχισμό, νιώθοντας τὴν — καὶ κατὰ τὸν ἴδιον παράλογη — φοβία πὼς χωρὶς τὴν Κατερίνα, οἱ μόλις ἀνεκτὲς βιοτικὲς συνθῆκες του θὰ γίνονταν ἀβάσταχτες· κι ὑποχωροῦσε λυσσώντας σ' ὅλους τοὺς ἐκβιασμούς της.

2. Ὁ Κωστὴς Ρούσης κι ὁ Μάνος Τασάκος γνωρίζονται.

ΣΤΑΘΗΚΕ, λοιπόν, ὁ Κωστὴς Ρούσης στὴ μέση τοῦ τεράστιου γραφείου, μὲ μάτια μισόκλειστα καὶ χεῖλια σφιχτά ἀπὸ ἀδύναμη ὀργή. Ἡ καρδιά του ἦταν ἄρρυθμη, ἡ ἀνάσα του γοργή. Ἡ πρώτη του αὐθόρμητη σκέψη ἦταν νὰ κάνῃ ἐνεση μορφίνης, μὰ συγκρατήθηκε. Προσπαθοῦσε νὰ μὴν ξεπεράσῃ μιὰ ὀρισμένη ἡμερήσια δόση, μοιρασμένη σὲ ἴσα χρονικά διαστήματα. Ἄν ἔκανε τῶρα μορφίνη, θ' ἀναγκαζόταν νὰ περάσῃ τὴ δόση ὡς τὴ νύχτα, εἶδ' ἄλλιῶς δὲν θὰ μπορούσε νὰ κλείσῃ μάτι. Ἐξ ἄλλου δὲν εἶχε καιρό· γιατί ἡ Κατερίνα ἄνοιξε ξανά τὴν πόρτα, παραμέρισε γιὰ νὰ περάσῃ ὁ νεαρός, ἔριξε θεληματικὴ ματιὰ στὸν ἀφεντικό της, κι ἔφυγε ξανακλείνοντας τὴν πόρτα.

Ὁ νεαρὸς στάθηκε ἀπέναντι στὸν ὄρθιο Ρούση. Δὲν φαινόταν διόλου σαστισμένος ἢ ταραγμένος· ἀπεναντίας ἐκφραση γαληνεμένης αὐτοπεποίησης καθρεφτιζόταν στὴ νεανικὴ του μορφή. Χαμογελοῦσε πρόσχαρα κι ἐξέταζε τὸν ἀντιμέτωπό του μὲ μάτι κρῦο, ἤρεμο, διαπεραστικό. Ἐδινε τὴν ἐντύπωση πὼς γλεντοῦσε τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Ρούσης, μὲ τὴ δαιμονικὴ ψυχολογικὴ διαίσθηση, κατάλαβε πὼς εἶχε ἀπέναντί του ἓνα ὑποκείμενο μᾶλλον αὐθάδες. Σκύλιασε κι ἀποφάσισε νὰ τὸν συντρίψῃ μιὰ καὶ καλὴ, γρήγορα κι ὀριστικά, γιὰ ν' ἀπαλλαγῇ κι ἀπ' αὐτὸν κι ἀπ' τοὺς ἐκβιασμούς τῆς οἰκονόμας του. Ἄνοιξε τὸ στόμα νὰ μιλήσῃ, νὰ ξεράσῃ χολή· μὰ ὁ ἐπισκέπτης τὸν πρόλαβε :

— Δάσκαλε, σᾶς εἰδοποιῶ πὼς εἶμαι προετοιμασμένος νὰ ὑποστῶ ἀτάραχος τὸ δικαιολογημένο ὀχετὸ ποὺ πλημμυρίζει τὸ στόμα σας, ἔτοιμος νὰ διαρρήξῃ τὸ ἔρκος ὀδόντων. Δὲν ἔχω μέσα μου τίπτα ντροπῇ. Θὰ κουρασθῆτε νὰ με βρίζετε· ρούπι δὲν θὰ τὸ κουνήσω, ὥσπου νὰ ξεκαθαρίσετε τὸ δῖλημμα : ἢ νὰ με διώξετε πύξ λάξ, ἢ νὰ συνθηκολογήσετε καὶ νὰ συζητήσετε πολιτισμένα μαζί μου.

Ὁ Ρούσης ἦταν πολὺ ἔξυπνος, ὥστε μιὰ τόσο ἔξυπνη ἀναίδεια νὰ μὴν τὴν ἀφοπλίσῃ. Ἀρχισε νὰ βρίσκῃ τὴν ὑπόθεσιν διασκεδαστική. Μὲ μιᾶς γαλήνεψε, μὲ τὸ ραγδαῖο ἐκεῖνο κυκλοθυμισμό ποὺ τὸν χαραχτήριζε.

— Καθῆστε, παρακαλῶ, εἶπε πολὺ ἥρεμα.

Ὁ ἐπισκέπτης ξαπλώθηκε σὲ μιὰ πολυθρόνα, μὲ ἀπόλυτη ἄνεση. Ἀναψὲ τσιγάρο μὲ χειρονομίες σιγανές, μετρημένες, ἐνῶ τὰ μάτια του περιεργάζονταν τὴν κάμαρα. Κάθησε κι ὁ Ρούσης σὲ μιὰν ἄλλη πολυθρόνα, χωρὶς νὰ σταματήσῃ νὰ παρακολουθῇ τὸν ἐπισκέπτη.

— Πῶς σᾶς φαίνεται τὸ γραφεῖο μου ; ρώτησε.

— Σὰν λιμέρι δύσοσμο, ἐνὸς γέρου λύκου, ποὺ ἀποφάσισε νὰ θαφτῇ ἐδῶ μέσα ζωντανός, γιατί οὔτε τὴ ζωὴ μπορεῖ ν' ἀγαπήσῃ, οὔτε τὸ θάνατο νὰ στέρξῃ.

— Ποιὸς εἶσατε ; τὸν ρώτησε ὁ Ρούσης μὲ σοβαρὴ περιέργεια.

— Τ' ὄνομά μου εἶναι Μάνος Τασάκος. Μόλις πῆρα τὸ δίπλωμα τῆς νομικῆς, καὶ σκέπτομαι νὰ δικηγορήσω.

— Δὲν εἶναι κακὴ ἰδέα.

— Συμφωνῶ. Τὸ δυσάρεστο ὅμως εἶναι πὼς εἶμαι καὶ λογοτέχνης.

— Εἶσατε βέβαιος πὼς εἶσατε ;

— Ἀπολύτως. Γιατί νὰ μὴν εἶμαι ;

— Πολὺ σωστά. Ἡ αὐθυποβολὴ μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὶς πιὸ ἀπίθανες φαντασιώσεις.

— Ἐσεῖς, Δάσκαλε, ὅταν γράφατε τὸ πρῶτο λογοτεχνικὸ σας κείμενο, ἀμφιβάλλατε γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ σας ιδιότητα ;

— Ἀμφιβάλλω καὶ τώρα ἀκόμα.

— Αὐτὸ ἀποδείχνει τὴν ἀδυναμία σας ν' ἀντιληφθῇτε τὴν πιὸ ἐξόφθαλμη πραγματικότητα. Δὲν σᾶς φανταζόμουν τόσο ἄρρωστο...

Ὁ Ρούσης ἔσφιξε τὶς γροθιές, συγκλονισμένος ἀπὸ κύμα ἀπότομου θυμοῦ· μὰ συγκρατήθηκε : « Ἄν θυμώσω, ἂν ἐκδηλώσω τὸ θυμὸ μου, θὰ μαρτυρήσω πὼς ἡ στυγνὴ λογικὴ του νίκησε τὴν ἐλζητημένη παραδοξολογία μου. Πρέπει νὰ τὸν κατατροπώσω μὲ τὰ ἴδια του ὅπλα ».

— Naί, παραδέχτηκε ἀναστενάζοντας, εἶμαι πολὺ ἄρρωστος. Εἶμ' ἓνας γερόλυκος, ποὺ δὲν ἀποφασίζει οὔτε νὰ ζήσει, οὔτε νὰ πεθάνῃ. Νιώθω τὸν ἑαυτό μου ἐντελῶς ἄχρηστο στοὺς συνανθρώπους μου, ἀμφιβάλλοντας ἂν καὶ τὰ βιβλία μου ἀκόμα κάνουν καλὸ ἢ κακὸ...

— Οὔτε τό 'να, οὔτε τ' ἄλλο. Καλὸ θὰ ἔκαναν ἂν ἦσαν ἐκλαϊκευτικὰ κάποιας θετικῆς ἐπιστήμης· κακὸ, ἂν ὑποδείκνυαν κάποιο φιλοσοφικὸ σύστημα, μοναδικὸ γιὰ τὴν εὐτυχία τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ βιβλία σας ἀρκοῦνται νὰ ἀποκαλύψουν στοὺς ἀνθρώπους κάτι ποὺ ὅλοι

τὸ ξέρουν : τὸ τί σιχαμερὰ ζῶα εἶναι οἱ ἄνθρωποι. Φέρατε κι ἐσεῖς γλαῦκα εἰς Ἀθήνας... Καὶ θὰ ἦσαν οὐδέτερα τὰ βιβλία σας, ἂν δὲν εἶχατε τὴ μεγαλοφυᾶ πονηριὰ νὰ διηγῆσθε τὸ πασίγνωστο σὰν νὰ ἦταν ἄγνωστο.

Ὁ Ρούσης σώπασε, γιὰ μιὰ στιγμή. Κατάλαβε πὼς εἶχε νὰ κάνῃ μὲ συνομιλητὴ ὄχι κοινό. Τὸν κοίταξε προσεχτικὰ τὸν εἶδε τρομερὰ νέο· κι ἀπόρεσε :

— Πόσο χρονῶν εἴσαστε ;

— Εἴκοσι δύο.

— Καὶ εἴσαστε λογοτέχνης, δὲν εἶναι ἔτσι ;

— Ἔτσι εἶναι.

— Ἐχετε γράψῃ κείμενα, διηγήματα, ἴσως καὶ μυθιστόρημα...

— Λίγ' ἀπ' ὅλα.

— Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπορρίπτετε τὰ ἔργα μου σὰν οὐδέτερα — μὲ μοναδικὸ προτέρημα τὴ δεξιότητά μου νὰ ἀφηγοῦμαι τὸ γνωστὸ σὰ νὰ 'ταν ἄγνωστο — σημαίνει πὼς ἐσεῖς ἀκολουθεῖτε κάποιον ἄλλο λογοτεχνικὸ δρόμο, πὺδ ὠφελιμιστικό.

Ὁ νεαρὸς σήκωσε τοὺς ὤμους :

— Σᾶς εἶπα πὼς εἶμαι λογοτέχνης, κι ὄχι σχολαστικὸς συντάκτης ὠφελίμων βιβλίων. Οὔτε τρελάθηκα ἀκόμα, νὰ νομίζω πὼς ὅποιο-δήποτε φιλοσοφικὸ σύστημα μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα στὸ δρόμο τῆς εὐτυχίας. Ἡ λογοτεχνία δὲν παραλλάζει πολὺ ἀπ' τὴ μουσική : εἶναι ἡ μαγεία τοῦ λόγου, πλάι στὴ μαγεία τοῦ ἤχου. Μιὰ καντάτα τοῦ Μπάχ δὲν μᾶς διδάσκει οὔτε πὼς θὰ λιπαίνωμε τὰ χωράφια μας, οὔτε πὼς θὰ βροῦμε τὴν εὐτυχία ἐσαεὶ. Ἀρκεῖται νὰ μᾶς δώσῃ δέκα λεπτῶν ψυχικὴ ἀνάταση, δηλαδὴ ἰσόχρονο μὴ κοπροσκύλισμα στὸ βοῦρκο τῆς πανανθρώπινης ποταπότητας. Τὸ ἴδιο κάνετε κι ἐσεῖς μὲ τὰ βιβλία σας : ὅποιος τὰ διαβάζει, τὴν ὥρα ποὺ τὰ διαβά-ζει, λησμονεῖ τὴν εὐτέλεια τῆς ζωῆς, ἐπειδὴ περιγράφετε αὐτὴ τὴν εὐτέλεια μὲ τρόπο μεγαλοφυᾶ.

— Μετὰ τὸ διάβασμα δὲν ἀπομένει τίποτα στὸν ἀναγνώστη ;

— Πῶς ! Ἡ ψυχικὴ εὐφορία ποὺ ἀφήνει ἡ ἐπαφὴ μὲ κάθε ἔργο τέχνης. Τί εὐδαιμονικὰ μυστικὰ μᾶς δίδαξε ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου, ἢ ἡ Σταύρωση τοῦ Ρέμπραντ ; Γινήκαμε λιγότερο δυστυχισμένοι ἐπειδὴ εἶδαμε τοῦτο τὸ ἄγαλμα, ἐκεῖνο τὸν πίνακα, ἢ ἐπειδὴ ἀκούσαμε τὴν τάδε συμφωνία ; Κακῶς ὁ καλλιτέχνης ἀποκαλεῖται Δάσκαλος, γιὰ τί τίποτα ἀπολύτως δὲν διδάσκει. Ψυχαγωγὸς ὑψηλῆς ποιότη-τας εἶναι μονάχα. Λοιπὸν κι ἐγὼ θὰ ψυχαγωγῆσω τὸν κόσμον, καὶ μὲ τὰ δικά σας ἀκριβῶς μέσα, γιὰ τί βρίσκω πὼς μοῦ ταιριάζουν πολὺ. Οἱ ἰδιοσυγκρασίες μας εἶναι συγγενικές.

Ὁ Κωστής Ρούσης μισόκλεισε τὰ μάτια :

— Ἐδῶ φρονῶ πὼς πέφτετε ἔξω. Ἐγὼ οὐδέποτε θὰ πουλοῦσα κάλλικο ἔρωτα σὲ μιὰν ἀπωθημένη γεροντοκόρη, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ τὴ μεταχειρισθῶ ὄργανο σκοπῶν μᾶλλον ἀσήμαντων...

— Παρακαλῶ ! διαμαρτυρήθηκε ὁ Τασάκος. Ἐπειδὴ μοῦ ταιριάζει ἡ λογοτεχνική σας σχολή, δὲν σημαίνει πὼς παραδέχομαι καὶ τὴ

βιοτικήν ἠθική σας. Κι ὕστερα πῶς κρίνετε ὅτι ὁ σκοπός μου ἦταν ἀσήμαντος ;

— Ἄς ξεκαθαρίσουμε τὰ θέματα, ἓνα - ἓνα : Πιστεύω ἀκράδαντα πῶς ὁ ἄνθρωπος ἀντικαθρεφτίζεται στὸ ἔργο του ...

— Ὁ λογοτέχνης, σὰν ἄνθρωπος, εἶναι εἰλικρινὰ πολὺμορφος.

— Ναι, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχη συνέπεια στὴν πολυμορφία. Οἱ ἀντιθέσεις τοῦ χαρακτήρα εἶναι θεμιτὲς ὥς ἓνα σημεῖο· ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἀρχίζει τὸ ψέμα.

— Μπορεῖτε νὰ μοῦ καθορίσετε αὐτὸ τὸ σημεῖο ;

— Ἄν εἶχατε πνευματικήν ἰδιοσυγκρασία ἔστω καὶ ἀμυδρά συγγενική μὲ τὴ δική μου, αὐτὸ τὸ ἐρώτημα δὲν θὰ μοῦ τὸ κάνατε ποτέ. Κι ἂς ἔρθουμε στὴν ἀντίρρησή σας γιὰ τὴν ἀσημαντότητα τοῦ σκοποῦ ...

— Διαφωνῶ ὅτι ἡ ἐπιθυμία μου νὰ σᾶς γνωρίσω προσωπικὰ εἶναι ἀσήμαντη.

— Τί ἔχετε νὰ κερδίσετε ;

— Τὴ βεβαιότητα τοῦ ναι καὶ τοῦ ὄχι. Τὸ κριτικό σας δαιμόνιο εἶναι πανίσχυρο. Εἰμαι πολὺ νέος, καὶ ψάχνω νὰ βρῶ τὸ δρόμο μου. Θὰ τὸν βρῶ ὅπωςδήποτε, καὶ χωρὶς τὴ βοήθειά σας· μὰ θὰ χάσω χρόνο πολὺτιμο. Ἡ κρίση σας μεταφράζεται γιὰ μένα σὲ κέρδος χρόνου.

— Εἴσατε πολὺ πραχτικός.

— Εἰμαι. Ὅταν δὲν ἔχη κανεὶς τὴ μεγαλοφυΐα σας — καὶ δὲν τὴν ἔχω — πρέπει νὰ ὀργανωθῇ μεθοδικά, ἂν θέλῃ νὰ φτάσῃ κάπου.

Ἔβγαλε ἀπ' τὴν τσέπη του ἓνα μάτσο χειρόγραφα, μέτρια σὲ μέγεθος.

— Αὐτὰ εἶναι, συνέχισε, τέσσερα διηγήματα, πού ἔγραψα τελευταῖα. Ἀντιπροσωπεύουν τὴν καλύτερη λογοτεχνική μου προσπάθεια. Ἀντιπροσωπεύουν ὅμως καὶ τὴ γραμμὴ πού πρέπει ν' ἀκολουθήσω ; Δὲν μπορῶ νὰ τὸ ξέρω. Ἐσεῖς ὅμως μπορεῖτε νὰ τὸ διαπιστώσετε.

Ὁ Ρούσης χαμογελοῦσε μὲ ἐπιεικὴ εἰρωνία :

— Κατὰ ποῖο διάβολο μπορῶ νὰ τὸ διαπιστώσω ; Ὁ κριτικὸς θὰ δικαιολογήσῃ γιατί τὸ τάδε ἔργο εἶναι καλὸ ἢ κακόν. Μόνον ἂν εἶναι Ταχράμπης θὰ εἶχε τὸ θράσος νὰ σᾶς ὑποδείξῃ τὴ σχολὴ πού πρέπει ν' ἀκολουθήστε ...

— Ὅταν μοῦ δικαιολογήσῃ μὲ εὐθυκρισία καὶ πειστικότητα τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἔργου μου, τὸ δρόμο θὰ τὸν βρῶ μόνος μου.

— Πολὺ σωστά· ἀλλὰ γιατί διαλέξατε ἐμένα γιὰ τούτῃ τὴ δουλειά ; Ἡ Ἑλλάδα διαθέτει κριτικούς ἀξιολόγους ...

— Βρίσκετε ; Ἐπιτρέψτε μου νὰ μὴ συμμερισθῶ τὴν ἀποψή σας. Μόνον ἓνας ἄξιος κι ἐπιτυχημένος λογοτέχνης μπορεῖ νὰ ἔχῃ τὴ γνώση καὶ τὴν ἠθικὴ ἀνιδιοτέλεια νὰ κρίνῃ διεισδυτικά, ἀντικειμενικά καὶ μεθοδικά τὸ ἔργο τῶν συναδέλφων του. Αὐτὸ δὲν σημαίνει πῶς κάθε λογοτέχνης εἶναι καὶ κριτικὸς· τὰ κριτικὰ προσόντα εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ λογοτεχνικά, ὅχι ὅμως καὶ ἄσχετα. Δὲν σημαίνει ὅμως ὅτι ὅποιος διαθέτει τὰ κριτικὰ προσόντα μπορεῖ νὰ εἶναι κριτικός, ἂν δὲν διαθέτῃ καὶ τὰ λογοτεχνικά.

‘Ο Ρούσης σηκώθηκε έρεθισμένος άπ’ τή συζήτηση. Σηκώθηκε κι ό νεαρός, κατά πώς όρίζουν οί κανόνες τής καλής συμπεριφοράς.

— Θα σās άποδείξω, κύριε, πώς λέτε άνοησίες, είπε ό Ρούσης. Γιατί σηκωθήκατε ; Καθήστε, παρακαλώ.

‘Ο νεαρός ξανακάθισε, με άμυδρο χαμόγελο πού μαρτυρούσε θριαμβευτική ίκανοποίηση για τήν περήφανή του νίκη.

— Λέτε άνοησίες, κύριε, για τρείς λόγους, συνέχισε ό Κωστής Ρούσης. Πρώτον διότι...

“Ένα ξερό, ψεύτικο γυναικείο βήξιμο τόν έκοψε. Ήταν ή Κατερίνα, πού μπήκε χωρίς νά τήν άντιληφθούν. ‘Ο Δάσκαλος έξανέστη :

— Τί συμβαίνει, Κατερίνα ; Γιατί μās ένοχλείς ;

— ‘Η συζήτηση αύτή, κύριε, αρχίζει νά σās έννευρίζει.

— Μά είναι πολύ ένδιαφέρουσα !

— ‘Ακριβώς γι’ αύτό. Πρέπει νά ήρεμήσετε. ‘Εξ άλλου ό κ. Τασάκος είναι ώρα νά πάη στο δικηγορικό γραφείο όπου έξασκεΐται. ‘Αργησε, κι ό προϊστάμενός του θα του κάνη παρατήρηση.

‘Ο Ρούσης κάγχασε :

— Βλέπω, φίλτατε, είπε στο νεαρό, ότι και σεις μπήκατε κάτω άπ’ τή δικτατορική κηδεμονία τής Κατερίνας. Σās λυπάμαι ολόκαρδα, όπως τόν έαυτό μου. Εΐσαστε ζωηλημένος άνθρωπος !

Στή μορφή τής γεροντοκόρης ζωγραφίστηκε έκφραση υπέρτατης περιφρόνησης, συνδυασμένης με μεγαλόψυχη επίεικεια για τά φληναφήματα του κρονόληρου. ‘Ο Τασάκος γέλασε καλόκαρδα, κι είπε :

— ‘Υποτάσσομαι στα κελεύσματα του φύλακα άγγέλου σας, για τó δικό σας καλό. Θα ήμουν εύτυχής άν ή θαυμασία τούτη γυναίκα έπαιρνε κι έμένα κάτω άπό τή στοργική προστασία της.

Δυσπερίγραπτο χαμόγελο λουλούδισε στ’ αύχημρά χείλη τής οίκονόμας. Τά νερουλιασμένα, τά πεθαμένα, τ’ άχρωμα γαλανά μάτια της πήραν, για μιá στιγμή, τήν έκφραση μιās ζωής άγριας, πρωτόγονης, φρικιαστικής, καθώς τύλιγαν τόν Τασάκο με άκτινοβολία έρωτικής κατοχής. “Ετσι θα κοίταζε μιá λυσσαγμένη θηλυκιά γριά τίγρη τó νεαρό σερινικό πού λιμπίζεται, πριν χιμήξη νά τó κατασπαράξει, μñν μπορώντας νά τó χαρή με άλλο τρόπο.

— Μά τόν Δία, νεαρέ ! φώναξε ό Ρούσης. Θαυμάζω τή φαυλεπιφαιδότητά σου ! Δέν έχεις ήθικούς δισταγμούς· και φαντάζομαι πώς δέν θα έχης και γενετήσιες εύαισθησίες. Ούτε θηλυκός ρινόκερος μπορεί νά σέ κάνη νά όρροδήσης ! Γιατί δέν γίνεσαι πολιτικός ; Μαντεύω πώς θα σκαρφαλώσης όπωςδήποτε στήν έξουσία, για ν’ άσελγήσης άδίσταχτα πάνω στήν έξουθενωμένη όργανικά και ήθικά ‘Ελλάδα !

Πριν ό άλλος προφτάση ν’ άπαντήσει, ή Κατερίνα έκρινε σκόπιμο νά επέμβη, για νά δώση τέλος στις μωρολογίες του άφεντικοΰ της. “Αρπαξε τά χειρόγραφα άπ’ τó χέρι του Τασάκου κι είπε :

— Κύριε Τασάκο, ώρα νά πηγαίνετε. ‘Ο Δάσκαλος θα διαβάση τά χειρόγραφέ σας. ‘Ελάτε τήν Τρίτη, στίς έντεκα ακριβώς, νά σās πñ τή γνώμη του.

‘Ο νεαρός ἔσκυψε τὸ κεφάλι μὲ ὑποταγή.

— Δάσκαλε, εἶπε, μοῦ ἐπιτρέπετε. Τὸ ὅτι μὲ ἀνεχθήκατε, ἀποτελεῖ γιὰ μένα μεγάλη τιμὴ.

‘Ο Ρούσης τοῦ ‘δωσε τὸ χέρι χαμογελώντας :

— Εὐγνωμονῶ τὴν Κατερίνα πού μ’ ἐξεβίασε νὰ σᾶς γνωρίσω. Δὲν ξέρω τί σκατὰ λογοτέχνης εἶσατε· μὰ σὰν ἄνθρωπος μοῦ κινήσατε τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴ συμπάθεια. Λοιπόν, τὴν Τρίτη στίς ἑντεκα, κατὰ πῶς διέταξε ὁ θηλυκός μας Κέρβερους.

‘Ο Τασάκος ὑποκλίθηκε καὶ βγῆκε. ‘Η Κατερίνα προχώρησε βιαστικά πρὸς τὸ γραφεῖο, ν’ ἀφήσῃ τὰ χειρόγραφα, κι ὕστερα ἔτρεξε νὰ προφτάσῃ τὸν προστατευόμενό της. ‘Ακούστηκε ἡ φωνή της στὸ διάδρομο :

— Στάσου ! Ποῦ πᾶς ; Μὴν εἶσαι ντίπ ἀφιλότιμος !

‘Ο Ρούσης ἔκλεισε τὴν πόρτα, πού ἡ οἰκονόμα τὴν ἀφῆσε ἀνοιχτή, πάνω στὴ βιάση της. ‘Αναστέναξε ἥρεμος, εὐχαριστημένος ἀπ’ τὴν ἐνδιαφέρουσα γνωριμία. Κάθισε στὸ γραφεῖο του, πῆρε μπροστά του τὰ χειρόγραφα τοῦ Μάνου Τασάκου καὶ μονολόγησε :

— Νὰ ἰδοῦμε τί μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τοῦτο τὸ ἀναιδέστατο παιδάριο...

3. Νέες ἐσφαλές τοῦ Μάνου Τασάκου μὲ τὸν Κωστὴ Ρούση.

ΕΤΣΙ γνωρίστηκαν ὁ Κωστὴς Ρούσης κι ὁ Μάνος Τασάκος. ‘Ο πρῶτος πενήντάχρονος τότε καὶ δοξασμένος λογοτέχνης· ὁ ἄλλος νεαρώτατος, μόλις εἰκοσιδύο χρόνων, μὲ τὴ φλόγα τῆς λογοτεχνίας μέσα του, ἀλλὰ μὲ ἔργο ἐλάχιστο, ἄγνωστο κι ἀσήμαντο ἀκόμα.

‘Ασήμαντο... Αὐτὴ τὴ γνώμη σχημάτισε ὁ Δάσκαλος, ἀφοῦ διάβασε τὰ τέσσερα πρωτόλεια διηγήματα τοῦ Τασάκου· καὶ τὴν ἐρχομένη Τρίτη, τοῦ τὴν εἶπε χωρὶς περιστροφές :

— ‘Εχεις σπουδάσει νομικά, καὶ γνωρίζεις τὸν ὅρισμό *primus inter pares*. ‘Αντίστρεψέ τον, γίνε ἴσος μεταξὺ πρώτων, καὶ κανόνισε ἀνάλογα τοὺς ἐνθουσιασμούς σου. Θαύμαζε ὅποιον κι ὅσο θέλεις· μὰ θαύμαζε καὶ τὸν ἑαυτὸ σου.

‘Ο Τασάκος τὸν ἀκουγε σιωπηλός, συγκεντρωμένος, προσπαθώντας νὰ καταλάβῃ. Σήμερα δὲν ἤρθε νὰ ἐκβιάσῃ ἓνα ἐνδιαφέρον, προβάλλοντας συζητητικὰ τὴ λαμπεράδα τοῦ μυαλοῦ του. Αὐτὸ τὸ πέτυχε στὴν πρώτη συνάντησιν· τώρα ἤθελε νὰ πληροφορηθῇ ἐκεῖνο πού πεθυμοῦσε : τὴ βαριά γνώμη τοῦ Δάσκαλου, πού θὰ τὸν βοηθοῦσε νὰ προσανατολισθῇ.

— Δὲν ἔχεις τὴ φλόγα τῆς πρωτοτυπίας, συνέχισε ὁ Ρούσης. ‘Η λογοτεχνική σου προσωπικότητα εἶναι χαμηλὴ καὶ ρευστὴ — δὲν μπορῶ νὰ ἰσχυρισθῶ τὸ ἴδιο γιὰ τὴ γενικότερη προσωπικότητά σου. Γιὰ κάτι ἄλλο εἶσαι πλασμένος, ὅχι γιὰ λογοτέχνης. Προσπαθώντας νὰ δημιουργήσῃς λογοτεχνικὰ στὴ γραμμὴ πού χάραξα μὲ τὰ ἔργα μου, θὰ χαραμίσης τίς ἀναμφισβήτητες ἱκανότητές σου. Δὲν θὰ φτάσῃς ποτὲ